

Izabela Kołodziejczyk Tomasz Zalega***

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA BEZROBOCIA W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM W LATACH 1990–1993

Proces transformacji zachodzący w polskiej gospodarce wywarł istotny wpływ na rynek pracy. Sprawił, że zniknęły niedobory siły roboczej występujące w gospodarce centralnie planowanej, natomiast pojawiło się zjawisko jawnego bezrobocia.

1. STRUKTURA BEZROBOCIA W WOJ. ŁÓDZKIM

Tabela 1

Bezrobocie w woj. łódzkim

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993
Ogółem	47 646	87 240	92 295	107 318
Kobiety	19 745	41 019	43 449	50 632
Mężczyźni	27 901	46 221	48 756	56 686
Stopa bezrobocia	8,5%	15,4%	16,4%	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów Wojewódzkiego Biura Pracy w Łodzi.

W 1990 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych w woj. miejskim łódzkim wyniosła 47 646 osób, w tym 41,4% stanowiły kobiety, a 58,6% mężczyźni. W 1991 r. liczba ta zwiększyła się do 87 240 osób, co stanowiło

* Mgr, doktorantka w Katedrze Pracy i Polityki Społecznej.

** Mgr, asystent w Katedrze Pracy i Polityki Społecznej.

15,4% czynnych zawodowo oraz 19,4% zatrudnionych w gospodarce, poza indywidualnym rolnictwem. Udział kobiet zwiększył się do 47,1%, natomiast udział mężczyzn obniżył się do 52,9% ogółu bezrobotnych. W następnych latach liczba zarejestrowanych bezrobotnych nadal rosła, chociaż już nie tak gwałtownie jak w 1991 r. W następnym 1992 r. przybyło ok. 5 tysięcy bezrobotnych, co podniosło wskaźnik bezrobotnych, w relacji do ludności czynnej zawodowo, do 16,4%, a do ludności pracującej poza indywidualnym rolnictwem do 20,9%. W tymże roku bezrobotne kobiety stanowiły 47,1%, a mężczyźni 52,9% ogółu bezrobotnych. W 1993 r. tempo przyrostu bezrobotnych ponownie przybrało na sile. Przybyło ich ok. 15 tysięcy. Bezrobotni zarejestrowani w urzędach pracy w grudniu 1993 r. stanowili już 20,4% wszystkich czynnych zawodowo i aż 27,6% pracujących poza indywidualnym rolnictwem. Struktura bezrobotnych wg płci niemal zupełnie się nie zmieniła (kobiety 47,2%, mężczyźni 52,8%).

Tabela 2

Struktura bezrobotnych wg wieku

Wyszczególnienie	1991		1992		1993	
	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety
15-17	746	348	152	81	285	137
18-24	10 304	4 668	13 991	5 770	21 988	10 378
25-34	15 970	8 069	23 844	10 711	26 586	13 566
35-44	43 805	21 064	32 576	16 822	32 943	16 779
45-54	13 649	5 959	18 658	9 195	19 769	8 636
55 i więcej	2 766	875	2 984	870	5 741	1 136

Źródło: Jak w tab. 1.

Struktura wieku bezrobotnych w woj. miejskim łódzkim jest bardzo niekorzystna. Udział młodych ludzi do 24 lat jest bardzo wysoki. W 1993 r. więcej niż co czwarty bezrobotny (20,8%) nie ukończył 24 lat. Natomiast udział niepracujących ludzi starszych, czyli liczących 55 i więcej lat, był w 1993 r. stosunkowo niski, bo wynosił tylko 5,3%. Było to konsekwencją zwalniania z pracy ludzi starszych w dalszej kolejności, a ponadto znacząca ich liczba zagrożona utratą pracy przechodziła na wcześniejsze emerytury. Na uwagę zasługuje też fakt, że udział wśród bezrobotnych osób w wieku 35-54 lat był relatywnie bardzo wysoki. Stanowili oni w 1993 r. prawie 74% wszystkich pozostających bez pracy w regionie łódzkim.

W analizowanym okresie dominującą grupą wśród bezrobotnych były osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym. Stanowili oni ponad 70% wszystkich bezrobotnych. Natomiast udział osób z wyższym wykształceniem był wśród bezrobotnych relatywnie mały i nie przekroczył 5%. Taka struktura bezrobotnych odzwierciedla w dużej mierze strukturę całej ludności wg wykształcenia. Wydaje się jednak, że pewną rolę odgrywa tu również struktura zwolnień z pracy. Doświadczenie wskazuje, że w pierwszej kolejności zwalniane są z pracy osoby z niższym wykształceniem. Pracownicy z wyższym wykształceniem są na ogół niechętnie zwalniani. Ponadto trzeba zwrócić uwagę na fakt, że jeżeli bezrobotnymi stają się pracownicy z wyższym wykształceniem, to znacznie łatwiej mogą oni znaleźć nową pracę.

Tabela 3

Struktura bezrobotnych wg wykształcenia

Wyszczególnienie	1991		1992		1993	
	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety
Wyższe	4 160	2 036	3 626	2 461	3 493	195
Policealne i średnie zawodowe	10 547	10 783	21 607	12 518	18 611	1 138
Średnie ogólnokształcące	8 490	6 396	9 730	6 118	10 466	755
Zasadnicze zawodowe	19 368	7 584	19 021	6 576	27 961	1 077
Podstawowe i niższe	44 675	14 220	38 221	15 776	46 787	1 897

Źródło: Jak w tab. 1.

W latach 1991–1993 w woj. miejskim łódzkim obserwuje się wzrastający udział bezrobotnych wśród absolwentów liceów ogólnokształcących oraz młodzieży po szkołach zawodowych. W 1993 r. w relacji do roku poprzedniego, wskaźnik bezrobotnych wśród absolwentów liceów ogólnokształcących wzrósł o 12,3%, a wśród młodzieży z ukończoną zasadniczą szkołą zawodową o 11,4%. W analogicznym okresie zmniejszył się udział bezrobotnych wśród absolwentów szkół wyższych o 13,6%. Biorąc jednak pod uwagę absolwentów wszystkich typów szkół, wskaźnik bezrobotnych w 1993 r., w relacji do poprzedniego roku, zwiększył się o 5,3%.

Tabela 4

Struktura bezrobotnych wśród młodzieży

Wyszczególnienie	1991		1992		1993	
	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety	ogółem	kobiety
Ogółem	4 916	2 317	3 566	1 909	3 882	2 148
Młodociani bez absolutorium	746	384	149	79	283	136
Absolwenci razem	4 170	1 933	3 417	1 830	3 599	2 012
w tym szkół:						
wyższych	253	141	270	148	228	134
liceów ogólnokształcących	368	310	534	445	600	509
policealnych i średnich zawodowych	1 550	828	1 471	874	1 499	1 003
zasadniczych zawodowych	1 999	654	1 142	363	1 272	366

Źródło: Jak w tab. 1.

Bardzo trudna na łódzkim rynku pracy jest sytuacja inwalidów. W 1990 r. inwalidzi stanowili wśród bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy 3,2%. W 1991 r. wskaźnik udziału inwalidów wśród bezrobotnych zwiększył się do 3,5%, by w 1992 r. zmaleć do 2,6%. Niestety w 1993 r. udział inwalidów wśród zarejestrowanych bezrobotnych podwoił się do 4,6%.

Tabela 5

Bezrobocie wśród inwalidów

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993
Ogółem	1 505	3 100	2 457	4 982
Kobiety	551	1 197	946	2 049
Mężczyźni	954	1 903	1 511	2 933

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 6

Bezrobocie wg działów gospodarki narodowej

Dział	1992	1993
Przemysł	34 987	40 996
Budownictwo	9 981	7 707
Rolnictwo	1 827	1 352
Leśnictwo	313	248
Transport	2 515	4 378
Łączność	620	494
Handel	14 197	20 333
Pozostałe gałęzie gospodarki materialnej	4 409	5 166
Gospodarka komunalna	1 163	1 438
Gospodarka mieszkaniowa i niematerialne usługi komunalne	1 412	2 039
Nauka i rozwój techniki	1 477	527
Oświata i wychowanie	2 332	1 988
Kultura i sztuka	1 270	738
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	1 887	2 056
Kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	1 141	535
Pozostałe branże usług niematerialnych	3 888	6 012
Administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości	1 659	1 807
Finanse publiczne	366	440
Organizacje polityczne, związki zawodowe i in.	286	336
Razem	85 730	98 589
Dotychczas nie pracujący	6 475	8 729
Ogółem	92 205	107 318

Źródło: Jak w tab. 1.

Z danych dotyczących bezrobocia wg działów gospodarki narodowej wynika, że nastąpił spadek bezrobocia w budownictwie o 22,8%, rolnictwie o 26,0%, leśnictwie o 20,8% i łączności o 20,4%. Natomiast wzrost bezrobocia obserwuje się w przemyśle z 17,2%, handlu o 43,2% oraz transporcie aż o 74,1%.

2. ASPEKT CZASOWY BEZROBOCIA

Badając sytuację na rynku pracy w Łodzi należy zbadać także, jak długo bezrobotni pozostawali bez pracy. Szczegółowe dane o strukturze bezrobotnych wg okresu pozostawania bez pracy w latach 1990–1993 przedstawia tab. 7.

Tabela 7

Liczba bezrobotnych w Łodzi w latach 1992–1993 wg czasu pozostawania bez pracy

Wyszczególnienie	1992		1993		Udział % (stan na koniec roku)		Dynamika (1992 = 100)	
	ogółem	w tym kobiet	ogółem	w tym kobiet	1992	1993	ogółem	w tym kobiet
Bezrobotni	92 205	43 449	107 318	50 632	100,0	100,0	116,3	116,5
Do 1 miesiąca	4 883	2 102	4 723	2 111	5,3	4,4	96,7	100,4
Od 1 do 3 miesięcy	12 620	5 401	10 524	4 607	13,7	9,8	83,3	85,2
Od 4 do 6 miesięcy	15 529	7 604	16 904	4 607	16,8	15,7	108,8	60,5
Od 7 do 9 miesięcy	16 529	8 388	14 088	6 762	17,9	13,1	85,2	80,6
Od 10 do 12 miesięcy	17 638	7 923	17 762	7 681	19,1	16,6	100,7	96,6
Powyżej 12 miesięcy	24 943	12 031	43 317	21 395	27,0	40,4	173,6	177,8

Źródło: Jak w tab. 1.

Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi dopiero w 1992 r. zaczął badać systematycznie bezrobocie wg czasu pozostawania bez pracy.

W 1992 r. liczba bezrobotnych malała, malała również liczba osób, które miały status bezrobotnego tylko do jednego miesiąca – zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet. W przedziale od 4 do 9 miesięcy pozostawania bez pracy w 1992 r. zaobserwowaliśmy niewielkie wahania. Natomiast w 1993 r. liczba bezrobotnych systematycznie wzrastała.

Niewielkie były zmiany w przedziale od 7 do 12 miesięcy pozostawania bezrobotnymi. Niepokojące było to, że coraz mniej bezrobotnych podejmuje pracę przed upływem trzech miesięcy od zarejestrowania, zwłaszcza w drugiej połowie roku.

Dane potwierdzają tendencję o wydłużaniu się przeciętnego okresu pozostawania bez pracy w całym badanym okresie. Nastąpił spadek bezrobocia krótkookresowego, co wskazuje na trudności w znalezieniu pracy. Długookresowemu bezrobociu w woj. łódzkim sprzyjała wielkość i struktura ofert pracy. Pod koniec 1990 r. liczba ofert pracy wynosiła:

– ogółem	2957
– dla pracowników umysłowych	217

– dla robotników niewykwalifikowanych	137
– dla robotników wykwalifikowanych	1399
– dla absolwentów	168
W połowie 1991 r. liczba ofert zmalała ponad dwukrotnie i wynosiła:	
– ogółem	1120
– na stanowiskach robotniczych	817
– na stanowiskach nierobotniczych	303
– dla inwalidów	52
– dla młodocianych	0

Oferty w latach 1992–1993 kształtowały się następująco:

Tabela 8

Oferty pracy

Wyszczególnienie	Stan na XI 1992	Stan na XII 1993
Ogółem	1 559	1 776
Stanowiska robotnicze	1 229	1 391
Stanowiska nierobotnicze	330	385
Inwalidzi	206	111
Młodociani	2	0

Źródło: Jak w tab. 1.

Niepokojącym zjawiskiem jest malejąca liczba ofert pracy dla inwalidów i prawie ich brak dla młodocianych. Struktura pozostałych ofert pracy w Łodzi jest odbiciem przekroju bezrobotnych, to znaczy najwięcej jest ofert pracy dla osób z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym i też najwięcej jest zwalnianych pracowników o najgorszych kwalifikacjach. Jest to odzwierciedleniem w istotnej mierze struktury ludności wg wykształcenia.

Ważnym wskaźnikiem sytuacji na rynku pracy jest relacja liczby bezrobotnych do wolnych miejsc pracy (tzw. relacja B/W). Informuje ona o skali trudności, jaką musi pokonać bezrobotny dla znalezienia miejsca pracy. W woj. łódzkim wskaźniki te stopniowo wzrastały i wynosiły:

w grudniu 1990 r.	– 23,8,
----- 1991 r.	– 96,8,
----- 1992 r.	– 76,8,
w połowie 1993 r.	– 123,0.

Pokazuje to, że w połowie 1993 r. na jedną ofertę pracy czekało aż 123 bezrobotnych. Oznacza to, że proces zmniejszania miejsc pracy jest zdecydowanie silniejszy od procesu tworzenia nowych. Wskaźniki te w woj. łódzkim są na bardzo wysokim poziomie i nie można tłumaczyć tego

faktem, że liczba ofert pracy zarejestrowanych w biurach pracy jest znacznie zaniżona. O pozytywnym procesie powiększania liczby ofert pracy świadczyć mógłby fakt spadku relacji B/W, gdyby wzrastała stopa bezrobocia.

Na wysokość stopy bezrobocia ma wpływ zarówno przeciętny okres pozostawania bezrobotnym, jak i liczba osób napływających do bezrobocia. Stopy napływu i odpływu z zasobu bezrobocia w Łodzi w latach 1990–1993 przedstawia tab. 9. Stopę napływu traktujemy jako relację napływu w ciągu miesiąca do zasobu siły roboczej, a stopę odpływu jako relację odpływu do zasobu bezrobocia.

Stopy napływu w badanym okresie w Łodzi wykazywały tendencję spadkową, czyli na wzrost stopy bezrobocia decydujący wpływ miał wydłużający się okres pozostawania bez pracy.

Tabela 9

Stopy napływu i odpływu bezrobocia w woj. łódzkim w latach 1990–1993
(w %)

Wyszczególnienie	XII 1990	XII 1991	VI 1992	XII 1992	III 1993
Stopa napływu	–	–	0,9	1,0	0,4
Stopa odpływu	–	–	2,7	13,0	5,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Kwiatkowski, *Sytuacja na rynku pracy w makroregionie łódzkim w latach 1990–1993*, Łódź 1993, s. 20.

3. PRZYCZYNY BEZROBOCIA

Szczegółowe dane o przyczynach bezrobocia w zależności od przyczyn bezczynności zawodowej zawiera tab. 10.

W latach 1990–1993 największy odsetek, bo aż 61 do 69% stanowiły osoby zwalniane ze stanowisk robotniczych. Miały one najczęściej wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe. Bezrobocie wśród osób na stanowiskach nierobotniczych w badanym okresie malało, zwłaszcza w roku 1991 i 1992. Pracownicy z wyższym wykształceniem byli nie tylko rzadziej zwalniani z pracy, ale gdy byli już bezrobotnymi to znacznie łatwiej znaleźli pracę. Fakt ten powinien motywować do zdobywania lepszego wykształcenia.

Udział inwalidów wśród bezrobotnych w latach dziewięćdziesiątych prawie nie ulegał wahaniom. Nieco większe wahania były wśród absolwentów, których udział w badanym okresie wynosił od 2 do 4,6%, co wiąże się z cyklem nauczania.

Tabela 10

Bezrobocie w Łodzi w latach 1990–1993 w zależności od przyczyn beczynności zawodowej

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	Dynamika (1990 = 100)
Bezrobotni	47 664	87 240	92 205	107 318	225,1
Zwolnieni ze stanowisk					
– robotniczych	30 307	54 339	56 657	74 545	245,9
– nierobotniczych	14 623	32 901	29 073	24 054	164,4
Młodociani	–	746	149	289	–
Absolwenci	2 706	4 170	3 417	3 599	133,0
Inwalidzi	1 505	3 100	2 457	4 982	331,0
Zwolnieni z przyczyn zakładu pracy	–	25 609	36 030	22 067	–

Źródło: Jak w tab. 7.

Grono bezrobotnych powiększali również pracownicy zwalniani z przyczyn dotyczących zakładów pracy. Na początku okresu badania odsetek zwolnień z przyczyn leżących po stronie zakładu pracy wzrastał (od 24% do 39%), aby w roku 1993 zmaleć do 28% (w czerwcu) i 20% pod koniec roku.

W woj. łódzkim bezrobocie w wyniku zwolnień grupowych wynosiło:

9,9 – koniec 1990 r.

25,6 – – – – – 1991 r.

36,0 – – – – – 1992 r.

29,7 – połowa 1993 r.

Uważa się, że udział bezrobotnych ze zwolnień grupowych w ogólnym bezrobociu jest wskaźnikiem ilustrującym skalę trudności ekonomicznych przedsiębiorstw. W okresie transformacji poszczególne gałęzie przemysłu charakteryzują się zróżnicowaną dynamiką rozwoju. W Łodzi dominuje przemysł włókienniczy o najsilniejszym spadku zatrudnienia. W latach 1990–1991 w tej gałęzi przemysłu nastąpił spadek zatrudnienia o 30%. Bardzo niski jest udział sektora rolniczego. Tak więc wyraźnie ukształtowana struktura gospodarcza regionu łódzkiego tłumaczy w dużym stopniu sytuację na rynku pracy.

Dane na temat bezrobocia pochodzące z rejonowych biur pracy należy interpretować z dużą dozą ostrożności. Jednym z powodów był duży liberalizm systemu zasiłków dla bezrobotnych w początkowym okresie jego stosowania. Spowodował on pojawienie się w 1990 r. sztucznego bezrobocia. Poza tym analizy danych nie pozwalają ocenić skali bezrobocia ukrytego

występującego szczególnie na obszarach wiejskich i w sferze budżetowej. Nie ujawniają także efektu „zniechęconego pracownika”, tj. liczby osób, które utraciły pracę i wycofały się z rynku pracy nie wierząc w powodzenie prób ponownego zatrudnienia.

4. PODSUMOWANIE

Proces restrukturyzacji polskiej gospodarki spowodował zasadnicze zmiany na rynku pracy, pojawiło się jawne bezrobocie. W latach 1990–1993 w woj. łódzkim bezrobocie wzrosło ponad dwukrotnie. Znacznie silniej wśród kobiet, gdzie wzrost wyniósł od 41% do 47%.

W wyniku zmian strukturalnych i własnościowych nastąpiła likwidacja zakładów pracy i masowe zwolnienia pracowników – zwłaszcza w przemyśle włókienniczym, którego kondycja ekonomiczna pogorszyła się znacznie.

Wśród bezrobotnych dużo jest osób w wieku starszym, co nie zwiększa szans na ponowne zatrudnienie czy przekwalifikowanie. Jeśli chodzi o strukturę zawodową, to przeważają robotnicy niewykwalifikowani z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym oraz bez wyuczonego zawodu.

Główne powody wzrostu bezrobocia w woj. łódzkim to:

- znaczny spadek produkcji przemysłu włókienniczego, elektromaszynowego i chemicznego spowodowany utratą rynków zbytu w państwach byłego bloku socjalistycznego,

- trudności z wchodzeniem na rynki zachodnie,

- ograniczenie działalności usługowej wynikające ze zmniejszenia zapotrzebowania ludności na usługi i wzrost kosztów prowadzenia działalności (podatki, koszty najmu, wysokie oprocentowanie kredytów itd.),

- spadek globalnego popytu.

Działania naprawcze powinny skoncentrować się na:

- zmniejszaniu rozmiarów istniejącego już bezrobocia,

- zapobieganiu dalszym redukcjom zatrudnienia.

Aktywizacja zawodowa bezrobotnych w Łodzi jest trudna z uwagi na charakterystyczne cechy osób pozostających bez pracy, takie jak: starszy wiek i słabe wykształcenie oraz niska i ograniczona mobilność przestrzenna. Pomocne mogą się tu okazać organizowane na dużą skalę roboty publiczne i prace interwencyjne.

Izabela Kołodziejczyk, Tomasz Zalega

**GENERAL CHARACTERISTIC OF UNEMPLOYMENT
IN THE PROVINCE OF LODZ IN 1990–1993**

The paper "General characteristic of unemployment in the Province of Lodz in 1990–1993" aims to show trends in the Lodz's labour market. It helps to broaden the knowledge about unemployment in the region and the threat that it causes.

The paper is based on the materials from Employment Office of the Province (Wojewódzki Urząd Pracy) and includes data on:

- structure of unemployment by age,
- structure of unemployment by educational level,
- unemployment among handicaps,
- structure of unemployment among young people,
- unemployment in a particular sector of the economy,
- number of unemployed in relation to the period of being unemployed,
- unemployment in relation to the causes of being unemployed.

The data shows that unemployment in the Province of Lodz increased more than two times in 90–93, it concerns to a higher degree women and also affects old people with poor education and few qualifications.